

VAIKO
IŠKLAUSYMAS
ŠEIMOS BYLOSE

Dr. Aistė Račkauskaitė-Burneikienė
Vilniaus miesto apylinkės teismas, teisėja

JT reguliavimas

- Vaiko teisių konvencija (1989 m.):
- „1. Valstybės dalyvės garantuoja vaikui, **sugebančiam suformuluoti savo pažiūras**, teisę laisvai jas reikšti visais jį liečiančiais klausimais; be to, vaiko pažiūroms, atsižvelgiant į jo amžių ir brandumą, skiriama daug dėmesio.
- 2. Todėl vaikui būtinai suteikiama galimybė būti išklausytam bet kokio jį liečiančio teismo ar administracinio nagrinėjimo metu **tiesiogiai arba per atstovą** ar atitinkamą organą nacionalinių įstatymų numatyta tvarka.“ (12 straipsnis)

JT REGULIAVIMAS

- Vaiko teisių komitetas:
- Kai kur yra nustatomas amžius, kuriam esant vaikas vertinamas kaip galintis išreikšti savo nuomonę. Komitetas sprendžia, kad kiekvienas atvejis turi būti vertinamas individualiai, atsižvelgiant į vaiko gebėjimus (Bendrasis komentaras Nr. 12, 51-52 paragrafai).

JT REGULIAVIMAS

- Teisė būti išklausytam turi būti suprantama kaip valstybės pareiga įvertinti vaiko gebėjimą suformuluoti savarankišką nuomonę įmanomai plačiausia apimtimi.
- Valstybės neturėtų pradėti nuo prezumpcijos, kad vaikas nepajėgus išreikšti savo pažiūrų, priešingai, valstybė turėtų preziumuoti, kad vaikas geba išreikšti savo nuomonę ir pripažinti jo teisę ją pareikšti.

(Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. vasario 2 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2T-28-186/2015).

JT REGULIAVIMAS

- **APIBENDRINIMAS:**

- Nėra amžiaus ribos
- Kriterijus – vaikas, gebantis išreikšti savarankišką nuomonę
- Valstybės turi pareigą užtikrinti vaiko, gebančio išreikšti savarankišką nuomonę, teisę būti išklausytam

ET reguliavimas

- EŽTK 6 straipsnis (teisė į teisingą teismą), 8 straipsnis (privataus ir asmeninio gyvenimo pagarba)
- EŽTT: pripažįsta, kad vaiko teisė būti išklaustytam yra esminis principas, tačiau ne absoliutus, įgyvendinamas atsižvelgiant į vaiko brandos lygį (EŽTT 2011 m. liepos 12 d. sprendimas byloje *Šneersone et Kampanella v. Italija*, peticijos nr. 14737/09).

ET REGULIAVIMAS

- Vaiko teisės būti išklaustyam samprata tėvų (motinos/tėvo) procesinių teisių sampratos kontekste:
- ... nors teismas gali nuspręsti, kad vaiko išklausti nėra būtina, vis dėlto, jei vaikas prašo būti išklaustas, o teismas nepatenkina tokio prašymo, teismas tokį atsisakymą turi tinkamai argumentuoti (EŽTT 2016 m. spalio 11 d. sprendimas byloje *Iglesias Casarubios and Cantalapiedras v. Ispanija*, peticijos Nr. 23298/12).

ET REGULIAVIMAS

- **APIBENDRINIMAS**

- Vaiko teisė būti išklaustytam nėra absoliuti, įgyvendinama atsižvelgiant į vaiko brandos lygį
- Valstybė turi pareigą išklausti vaiką, o atsisakymas tai daryti turi būti motyvuotai pagrįstas

Lietuvos Respublikos praktika

- Šeimos bylas nagrinėja bendrosios kompetencijos teismai, nėra specializuotų teismų
- Lietuvoje veikia 22 bendrosios kompetencijos teismai

Lietuvos Respublikos praktika

- CK 3.3. straipsnio 1 dalis: „Šeimos santykių teisinis reglamentavimas Lietuvoje grindžiamas monogamijos, santuokos savanoriškumo, sutuoktinių lygiateisiškumo, **prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo,** vaikų auklėjimo šeimoje, tėvystės ir motinystės tarpusavio papildomumo, motinystės visokeriopos apsaugos principais ir kitais civilinių santykių teisinio reglamentavimo principais.

Lietuvos Respublikos praktika

- CK 3.164 straipsnio 1 dalis: „kai sprendžiamas bet koks su vaiku susijęs klausimas, vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklaustas tiesiogiai, o jei tai neįmanoma, – per atstovą ir priimant sprendimą į jo norus turi būti atsižvelgta, jei tai neprieštarauja paties vaiko interesams. Sprendžiant klausimą dėl globėjo (rūpintojo) paskyrimo ar įvaikinimo, į vaiko norus turi būti atsižvelgiama išskirtinai.“

Lietuvos Respublikos praktika

- CK 3.177 straipsnis: „Teismas, nagrinėdamas ginčus dėl vaikų, **privalo išklausti vaika, sugebantį išreikšti savo pažiūras, ir išsiaiškinti vaiko norus.**“
- CK 3.215 straipsnio 2 dalis: „Kai įvaikinamas dešimties metų nesulaukęs vaikas, jei jis sugeba išreikšti savo nuomonę, turi būti išklaustas teisme, ir teismas, priimdamas sprendimą, turi atsižvelgti į vaiko norą, jei jis neprieštarauja jo paties interesams.“
- CK 3.249 straipsnio 2 dalis: „Nustatant ir naikinant vaiko globą (rūpybą), skiriant globėją (rūpintoją), **vaikui, galinčiam išreikšti savo nuomonę, suteikiama galimybė būti išklaustam ir jo nuomonė yra svarbi priimant sprendimus.**“

Lietuvos Respublikos praktika

- CPK 380 straipsnis: „1. Kai sprendžiamas bet kuris su vaiku susijęs klausimas, **vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklausytas tiesiogiai, o jei tai neįmanoma, – per atstovą.** Priimant sprendimą turi būti atsižvelgta į vaiko nuomonę, jei tai neprieštarauja paties vaiko interesams.
- 2. Vaiko nuomonė gali būti išreikšta žodžiu, raštu arba kitais vaiko pasirinktais būdais. Vaiko, kuriam yra suėję keturiolika metų, pareiškimas apie sutikimą ar nesutikimą su ieškiniu turi būti išreikštas raštu arba įrašytas į teismo posėdžio protokolą. Kai vaikas savo nuomonę išreiškia žodžiu, teismas gali duoti vaikui pasirašyti sutikimo ar nesutikimo su ieškiniu standartinę formą (šios formos pavyzdį tvirtina teisingumo ministras).“

Lietuvos Respublikos praktika

- **PRIVALOMAS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS INSTITUCIJOS DALYVAVIMAS PROCESSE**

- CK 3.80 straipsnis: „Jeigu sutuoktiniai turi bendrų nepilnamečių vaikų, tai valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija privalo dalyvauti nagrinėjant tokią bylą ir pateikti išvadą, ar, sprendžiant gyvenimo skyrium klausimus, nebus pažeistos vaikų teisės.“
- CK 3.178 straipsnis: „1. Nagrinėjant ginčus dėl vaikų, būtinas valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos dalyvavimas.
- 2. Valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija, ištyrusi šeimos aplinkos sąlygas, pateikia teismui išvadą dėl ginčo, išskyrus atvejus, kai byla teisme nagrinėjama valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos pareikšto ieškinio pagrindu. Spręsdamas ginčą, teismas įvertina ne tik valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos išvadą, bet ir vaiko norus bei kitus šalių pateiktus įrodymus. Reikalavimus šioje dalyje nurodytos išvados turiniui tvirtina Vyriausybės įgaliota institucija.“

Lietuvos Respublikos praktika

- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-502-916/2016 – **VAIKO NUOMONĖS REIKŠMĖ**
- Pareiga išklausti vaiko nuomonę ir ją vertinti sistemiskai visų įrodymų kontekste: Teismas, nagrinėdamas ginčus dėl vaikų, **privalo išsiaiškinti vaiko norus ir pažiūras nepriklausomai nuo jo amžiaus, svarbiausia, kad jis sugebėtų šiuos suformuluoti ir išreikšti** (CK 3.177 straipsnis). Vaiko sąmoningumas didėja vaikui augant, bręstant, kai vaikas gali aiškiai apibrėžti priimamo sprendimo priežastis ir suvokti tokio sprendimo padarinius (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 11 d. nutartį civilinėje byloje Nr. [3K-3-202/2014](#)). **Teismas turėtų siekti išklausti vaiką tiesiogiai, jei jo amžius ir branda leidžia jam reikšti mintis ir formuluoti atsakymus. Būtent tokį tyrimą dėl vaiko gebėjimo dalyvauti teismo posėdyje turėtų atlikti vaiko teisių apsaugos skyrius, teikiantis išvadą teismui.** Teisme vaikas turėtų būti išklašomos jam užduodant ne tiesioginius klausimus, su kuriuo iš tėvų norėtų gyventi, o siekiant išsiaiškinti jo santykius su abiem tėvais, tarpusavio santykių glaudumą, vaiko gyvenimo įpročius, poreikius ir kuris iš tėvų būtų labiau pajėgus juos tenkinti.

Lietuvos Respublikos praktika

- **Pareiga atsižvelgti į vaiko nuomonę:** Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-202/2014. Teismų praktika. 2014, 41, p. 102-116: „Sprendžiant vaiko bendravimo su skyriumi gyvenančiu tėvu (motina) tvarkos nustatymo klausimą, turi būti vertinama bylai svarbių aplinkybių visuma. **Vaiko nuomonė yra viena iš jų, tačiau ne lemianti.** Nustatant vaiko bendravimo su skyriumi gyvenančiu tėvu (motina) tvarką, visų pirma įgyvendinamos vaiko teisės ir ginami vaiko interesai, nes, tik atsižvelgiant į juos, gali būti ribojamas vaiko bendravimas su skyriumi gyvenančiu tėvu (motina). Vaiko kompetencija priimti sprendimą, šiuo atveju - atsisakyti bendrauti su skyriumi gyvenančiu tėvu (motina), ir už jį atsakyti paprastai didėja su amžiumi ir vaiko branda, kai vaikas gali aiškiai apibrėžti priimamo sprendimo priešastis ir suvokti tokio sprendimo padarinius. Jei nėra kitų objektyvių aplinkybių, dėl ko galėtų būti ribojamas vaiko bendravimas su skyriumi gyvenančiu tėvu (motina), o tik vaiko prieštaravimas, teismas gali neatsižvelgti į vaiko nuomonę ir nustatyti, jo manymu, geriausiai vaiko poreikius ir interesus atitinkančią bendravimo su skyriumi gyvenančiu tėvu (motina) tvarką. Minimalus bendravimas gali būti nustatomas tik tuo atveju, jei nuolatinis maksimalus bendravimas kenkia vaiko interesams.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-502-916/2016)

Pareiga atsižvelgti į vaiko nuomonę

- Pareiga išklausti vaiko nuomonę ≠ Pareiga priimti sprendimą, atitinkantį vaiko nuomonę (paaiškinimas vaikui)
- Pareiga motyvuotai (ne)atsižvelgti į vaiko nuomonę

Lietuvos Respublikos praktika

- Kada vaiko neįmanoma išklausti:
 - 1) objektivus negalėjimas (pvz. ligos atveju);
 - 2) žalinga vaiko interesams (vaikas naudojamas kaip įrankis tėvų konfliktams spręsti).

(Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 26 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-269/2013, 2014 m. gegužės 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-308/2014).

Lietuvos Respublikos praktika

- Būdai išklauysti vaiko nuomonę
- 1. Tiesiogiai teismo posėdyje.
- 2. Netiesiogiai: vaiko nuomonės išklausimą pavedant išvadą teikiančios institucijos atstovui, skiriant teismo ekspertizę

Lietuvos Respublikos praktika

- Vaiko nuomonės išklausymas teismo posėdyje:
- 1. Tiesiogiai teisėjas.
- 2. Teismo psichologas saugioje aplinkoje, t. y. vaiko apklausos kambaryje

Lietuvos Respublikos praktika

- Vaiko nuomonės išklausymas netiesiogiai: ekspertizės skyrimo klausimas.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2003 m. liepos 8 d. sprendime byloje *Sommerfeld prieš Vokietiją*, peticijos Nr. 31871/96, be kita ko, konstatuota, kad per drąsu teigti, kad nacionaliniai teismai visada privalo įtraukti psichologinę ekspertizę į bylose dėl vaiko globos tirtinų įrodymų sąrašą, bet šis klausimas turi būti sprendžiamas priklausomai nuo specifinių kiekvienos bylos aplinkybių, tinkamai įvertinus vaiko amžių ir brandos laipsnį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-454-969/2016).

Lietuvos Respublikos praktika

Vilniaus miesto apylinkės teismas

Teisėjų specializacija

- 64 civilines bylas nagrinėjantys teisėjai, iš jų **11 teisėjų, nagrinėjančių šeimos bylas**, 3 teisėjai, nagrinėjantys darbo bylas
- 42 baudžiamąsias bylas nagrinėjantys teisėjai, 34 nagrinėja baudžiamąsias bylas, 8 teisėjai atlieka ikiteisminio tyrimo funkcijas

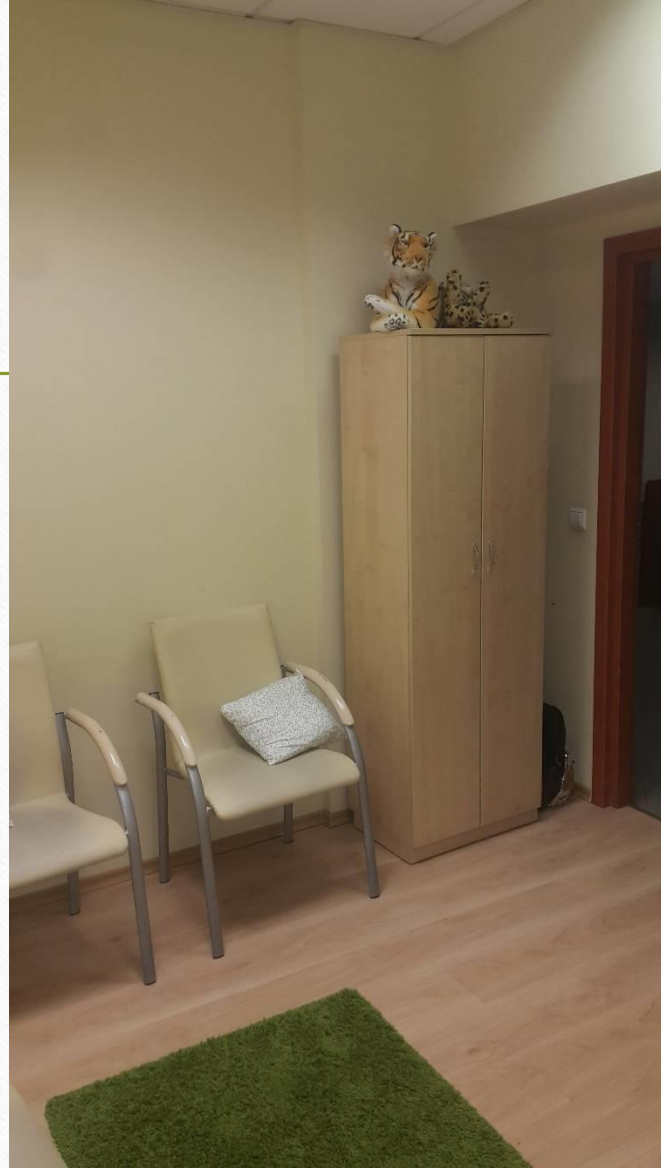
Lietuvos Respublikos praktika: vaiko nuomonės išklausymo teisme būdai

Vilniaus miesto apylinkės teismo
vaiko apklausos kambarys

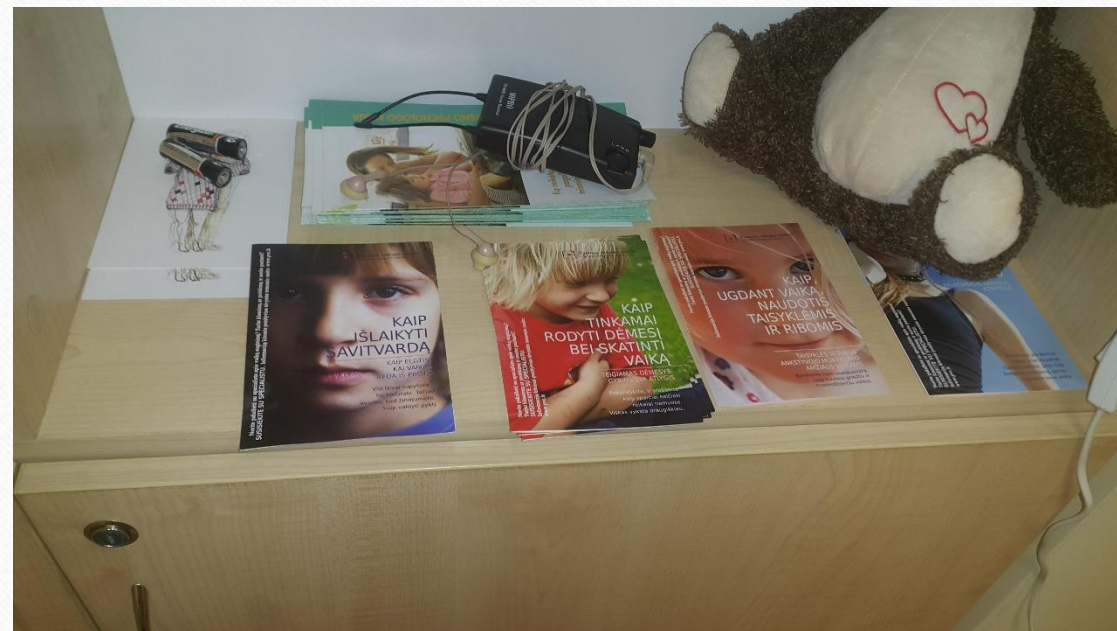

Lietuvos Respublikos praktika Vilniaus m. apylinkės teismo vaiko apklausos kambarys

Vilniaus miesto apylinkės teismas: Vaikų apklausos kambarys

Lietuvos Respublikos praktika: apibendrinimas

- Teismas turi pareigą išklausti (tiesiogiai arba per atstovą) vaiką, gebantį išreikšti savarankišką nuomonę
- Nėra nustatyta amžiaus riba, nuo kurios vaikas turi būti išklaustas. Vertinimo kriterijus, paliktas teismo diskrecijai (vaikas, gebantis suformuluoti savarankišką, nepriklausomą nuomonę), tačiau AKTYVUS teismo vaidmuo
- Vaiko nuomonė turi būti vertinama įrodymų visumos kontekste, taip pat atsižvelgiant į vaiko brandos lygį

AČIŪ!!!

Dr. Aistė Račkauskaitė-Burneikienė